

## ELŐSZÓ

Jelen kötet egy többéves kutatómunka eredménye. Az itt közölt iratok, összefüggések döntő része nem csak az olvasóközönség, de a szakma előtt is mindeddig ismeretlen, sőt hozzáférhetetlen volt. Forráskiadásunk célja, hogy tágabb keretbe helyezzük a román politikai rendszeren belül 1956 és 1959 között végbement szerkezeti és ideológiai változásokat. Figyelembe vettük az utóbbi években megjelent, az ötvenes évek magyar–román diplomáciai kapcsolataira vonatkozó szakirodalmat, de meg akartuk haladni a diplomáciatörténeti perspektívát.

A kiadványba beválogatott levéltári források nagyrésze a kommunista diktatúra irányító szervei által kibocsátott irat, a Román Munkáspárt vezető testületeinek (Politikai Bizottság, Központi Vezetőség) utasításai, jegyzőkönyvek, átiratok, valamint a tartományi pártszervek iratai; a Belügyminisztérium által összehívott elemző ülések jegyzőkönyvei, vizsgálati- és periratok, ügynökök és belügyes tisztek által készített jelentések. A kötetben szerepelnek továbbá eddig publikálatlan magyar diplomáciai jelentések, valamint két olyan korabeli napló illetve krónika, amelyeket az általunk bemutatott korszak elemzéséhez kiemelkedő fontosságúnak ítéltünk.

A kötet összeállításakor arra törekedtünk, hogy mindenekelőtt a politikai folyamatokat tárjuk fel és értelmezzük. Magyarországtól eltérően, ahol nagy mennyiségű publikált, illetve hozzáférhető irat áll rendelkezésre a főbb döntéshozó szervek működéséről (MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága, a KB osztályai, a PB- és a Miniszterelnökség ülései), Románia vonatkozásában a kutatók számára nem biztosított a döntéshozó szervek irattárainak szisztematikus átvizsgálása. Így például az 1956–1957 közötti időszakból csak néhány Politikai Bizottság-i ülés jegyzőkönyvét (*stenogramă*), többségében pedig azoknak a legfőbb döntéseket rögzítő rövid változatát (*proces verbal*) őrzik a kutatható bukaresti irattárak. A Belügyminisztérium és az Igazságügyi Minisztérium 1945 után keletkezett iratait tartalmazó irattár (ACNSAS – *Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității*<sup>1</sup>) lényegesen jobb kutatási feltételeket biztosított az iratcsomók mennyiségét és szerkezeti egységét illetően. Sajnos azonban több 1956-os perirat és vizsgálati anyag nem került át a polgári titkosszolgálat (*Serviciul Român de Informații*) irattárából a kutatók számára hozzáférhető levéltárhoz. A korszak kutatását és tudományos feldolgozását tovább nehezítik az iratanyagban megfigyelhető regionális és tematikus egyenlőtlenségek. A kötetben szereplő dokumentumokból is kiderül, hogy a bukaresti levéltárakból, valamint Kolozsvárról, Temesvárról és Marosvásárhelyről gazdag forrásanyagból dolgozhattunk, viszont

<sup>1</sup> A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltára

több jelentős település (Nagyvárad, Arad, Szatmárnémeti, Nagybánya, Zilah, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy) 1956-os eseményeiről szinte semmit nem őriznek a Román Országos Levéltár megyei kirendeltségei. Az RMP Magyar Autonóm Tartományi pártbizottsága fondjegyzékének például, amely egyébként kiváló forrás a tartomány belső életének tanulmányozására, jelentős és minden valószínűség szerint szándékos dokumentációs hiányosságai éppen ezekben a hónapokban, 1956 októberében és novemberében mutatkoznak.<sup>2</sup>

*Az iratok szerkesztésekor* a következő módon jártunk el:

Az iratok között nem szerepel hírlap- vagy folyóiratcikk; kizárólag levéltári forrásokból vagy korabeli naplójegyzetekből merítettünk. A levéltári iratok kb. kétharmada román nyelven íródott, és nagyrésztük első ízben olvasható. Az iratok címadása a szerkesztőktől származik.

Az iratok közlése kronologikus sorrendet követ. Ezen belül négy részre tagoltuk az iratokat. Az I. blokkban az SZKP XX. Kongresszusának romániai fogadtatásával kapcsolatos dokumentumokat adjuk közre. Ide soroltuk az 1956. szeptember-októberi magyarságpolitikai engedményeket bemutató iratokat is. A II. fejezetben az 1956-os magyarországi forradalom közvetlen hatásait tárgyaló szövegeket közlünk. A III. blokkot azzal az 1957-es értekezlet jegyzőkönyvével indítjuk, amely levonva a tanulságokat, a megtorlást stratégiaileg alapozta meg. A IV. részben az 1958–1959-es évek történéseinek dokumentumait közöljük, amikor tetőzik a megtorlás és alapvetően megváltozik az RMP álláspontja a „magyar kérdés” kezeléséről.

Románia huszadik századi politikatörténetében és egyben a magyar kisebbségpolitikában a Szovjet Kommunista Párt XX. Kongresszusa (1956. február), az 1959 nyarán-őszén véghezvitt iskolaegyesítési kampány és a Bolyai Egyetem megszüntetése önálló történeti ívként értelmezhető.

Egy, csak látszólag „technikai” jellegű kérdés a korabeli román pártzsargonnak és az állambiztonsági szaknyelvnek magyarra való átültetése. A vitatott pontokat és fogalmakat, hosszú egyeztetések után részben az ötvenes évek romániai magyar sajtójában használatos megnevezések átvételével (pl. Ifjúmunkás Szövetség, a román KISZ megfelelője), részben a magyarországi szakirodalom használatával igyekeztünk kiküszöbölni. Az általunk használt megoldások talán tartalmaznak szubjektív, bírálható szempontokat, elsődleges célunk azonban egy olvasható iratgyűjtemény összeállítása volt. Ezért, a román nyelvű iratok esetében, bár a „bikkfanyelv” stíláriskódjait megőriztük, az iratok magyar változatában kijavítottuk a gyakori fogalmazási hibákat, a magyar nyelvű iratokat viszont eredetiben, csak a gépelési hibákat javítva adjuk közre.

<sup>2</sup> Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (a továbbiakban ANDJM), fond 1134 (Comitetul Regional al PCR Mureș 1950–1968), dos. 145/1956. Az említett iratsomó a tartományi büro 1956. októberi iratait tartalmazza, az utolsó dokumentumon azonban az október 21-i dátum áll.

Az olvashatóság érdekében az állami intézmények nevét rövidített formában használtuk; a rövidítések jegyzéke a kötet végén található.

A szöveggondozáskor tett szerkesztői beavatkozást szögletes zárójellel jelöltük.

A bevezető tanulmányon kívül forrásgyűjteményünket az 1956–1959 közötti események kronológiája és az 1956-os magyar forradalom romániai recepciójához kapcsolódó válogatott bibliográfia egészíti ki.

Súlyos tudományos és egyben morális kérdést jelentett a belügyi iratok kezelése. Hosszas tanácskozás után úgy döntöttünk, hogy csak az állambiztonsági tiszték és a megfigyelték nevét közöljük, míg a belügyi szervekkel együttműködő hálózati személyeket nem fedjük fel. Úgy véljük, hogy forráskiadványunknak nem a leleplezés a feladata, hanem az 1956 utáni megtorlások lényegének megragadása, a hatalom által működtetett térmegfigyelő rendszer kiépülésének, mindennapi működésének és működtetésének bemutatása.

\* \* \*

Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik munkájukkal és önzetlen segítségükkel hozzájárultak a kötet megszületéséhez: Dávid Gyulának, Kiss Andrásnak, Nagy Mihály Zoltánnak és Tóth Sándornak, akik elvállalták a kézirat lektorálását, és részt vettek a 2006. június 16-án Kolozsváron tartott szakmai vitán. Az ott elhangzott megjegyzéseket és javaslatokat igyekeztünk beépíteni a végleges változatba. Köszönet illeti Vincze Gábort, aki rendelkezésünkre bocsátotta az általa összeállított, a romániai magyarság 1944 utáni történetéről szóló kronológiát, továbbá Fedinec Csillát, aki a bevezető tanulmány olvasószerkesztését vállalta. Köszönetet mondunk Tóth-Bartos Andrásnak is, a román országos levéltár sepsiszentgyörgyi fiókjában végzett, számunkra értékes kutatómunkáért. Levéltári kutatásainkat lehetővé tették és jelentősen megkönnyítették a bukaresti, a marosvásárhelyi és a sepsiszentgyörgyi állami levéltárak, valamint a Securitate irattárát felügyelő országos bizottság levéltárának munkatársai.

Nem utolsósorban, köszönetet mondunk Burus Endrének, a Pro-Print kiadó vezetőjének, aki nagyvonalúan felvállalta és támogatta a kötet megjelenését.

A szerkesztők